

BIRTOKLÁSTÖRTÉNET

A füzéri vár biztonságos, jól védhető magánföldesúri kővár a Hegyköz központja volt és története során mindig a királyhoz hű bárók kapták ajándékba. Kevés birtokosa volt, a királyi birtoklás után 178 évig a Perényiek, 104 évig a Báthori-Nádasdy család, 1686-tól 1945-ig pedig 260 éven keresztül a Károlyiak voltak a birtokosai. A főúri birtokosok ritkán laktak a várban, a 19. század elejéig többször bérbe adták az uradalmat, ami a kisebb területváltozások ellenére az 1945. évi földreformig egyben maradt és meghatározó szerepe volt a Hegyköz életében.

Füzér királyi tulajdonban

A füzéri vár a legkorábbi Árpád-kori váraink egyike. Valószínű, hogy a 13. század elején az Aba-nemzetség építette, mert 1270-ben II. Endre a Kompolt nembeli vak Andronicustól vásárolta meg és a pataki erdőispánsághoz csatolta. A Győrffy György által közölt leírás szerint az uradalom külső határa Radvány (Rodoan) – Szalánc (Zalanc) – Szkáros (Skarus) – Újvár (Wywar) – Gönc (Gunch) volt és 11 falu tartozott hozzá. Ezek: Füzér (Fyuzer) – Komlós (Cumlous) – Nyíri (Nyri) – Kápolna (Capulna) – Telki(bánya) (Teluky) – Vereng (Wereng) – Rátka (Ratka) – Kánásföldre (Kanasfeldy) – Kajata (Koycha) – Derzstelke (Dersteluky) – Biste (Bysta). Vereng Komlós mellett, Rátka Abaújvár és Telkibánya között, Derzstelke Füzér körül lehetett, de a 14. századra ezek a települések eltűntek. A leírásokból azt is tudjuk, hogy Szalánc felé volt a Mylyckw és Isra felé is bykerdeu borította a területet.

A Kánya-hegyi nemesérc bányák kincstárnokának kérésére 1341-ben **I. Károly** elrendelte: „Telukbánya bányáknak... kitűzzék és felállítsák határköveit”. Ezzel Telkibánya királyi bányaváros lett és ennek emlékét őrzi a Radácsi-kő, a hazánkban egyedülálló, bányászjelvényrel ellátott határkő. A 12-13. századi horpabányászat jellegzetes töbrei ma is láthatók Nyíri határában, a Gordon-bércen. (BENKE, 1988.)

Az Árpád-ház kihalásáig Füzér királyi birtok maradt. A 13-14. század fordulóján rövid ideig **Aba Amadé** birtoka, de 1312 után **Drugeth Fülöp** tárnokmester, a rozgonyi csata hadvezére „bírt a király képében”. Radvány már 1262-ben a pataki erdőispánsághoz tartozott, a királyi erdőóvók faluja volt.

Füzér a Perényieké

Zsigmond uralkodásának kezdetén, 1389-ben a Perényiek kapták örök adományul Füzér várárt és tartozékait: Füzér, Komlós, Nyíri, Kápolna, Biste, Radvány, Kajata, Pálháza, Alsó- és Felsőregmec, Vily falvakat, majd megszerezték Bózsivat, Mikóházát és Mátyásházát. Az 1427. évi adójegyzék szerint a 14 faluban 201 porta volt, és ekkor Alsóregmec, Mikóháza, Nyíri voltak a legnagyobb települések. A Perényi család közel két évszázadon keresztül birtokolta Füzért. Az országos politikában nagy szerepet játszó **Perényi Péter** és **Perényi Ferenc** (váradai püspök) 1519-ben kölcsönös örökösödési szerződést kötöttek a füzéri várra is nagybátyjaikkal, **Báthori Istvánnal** és **Andrással**.

A mohácsi csatavesztés után a két király viszálya Füzér sorsát nem befolyásolta, de a portyázó tatár segédc csapatok elpusztították Mátyásházát és a két Regmecet. A népesség és az egész porták száma csökkent és 1552-ben a várbirtok 14 falujában már csak 76 porta volt. Ekkor Füzér a legnagyobb település 26 portával. 1567-ben, fiúutód nélkül elhunyt **Perényi Gábor** és hatalmas vagyonára igénylők tömege jelentkezett.

Báthori-Nádasdy birtoklás

Füzér ügye 1569-ben eldőlt, **Báthori Miklós** országbíró és testvére **György** 55 ezer forintért adománylevelet kaptak a füzéri várra és uradalmára. Az utód **Báthori Istvánnak** nem volt fiúörököse, ezért a leányági részt – más birtokkal együtt Füzér is – hűgára, **Báthori Erzsébetre**, **Nádasdy Ferenc** feleségére hagyta.

A Báthori-Nádasdy birtoklás idején kezdődött a majorsági gazdálkodás, az erdők szabad használatának korlátozása. A főúri birtokosok nem éltek Füzéren, a gazdálkodást a tiszttartó irányította, a népesség és így a jövedelem fokozatosan csökkent, ezért kisebb-nagyobb részletekben, bérbe, zálogba adták az uradalmat. Nádasdy Ferenc részt vett a Wesselényi-összeesküvésben, ezért javait 1670-ben lefoglalta a kincstár és 1686-ig, a Károlyi Lászlónak történő elajándékozásáig a szepesi kamara gazdálkodott az uradalomban.

A Károlyiak birtoklása

A Károlyi-család tagjai fontos katonai és állami hivatalokat töltöttek be, a magyar szellemi és politikai élet meghatározó képviselői voltak. A Szatmár vármegyében jelentős birtokokkal rendelkező báró **Károlyi László** szatmári főispán és Szatmár várának főkapitánya, az Erdély elleni török háborúk idején „marháit elhajtattván, vagyonában végtelen károkat szenvedett”, ezért 1662-ben I. Lipót megígérte, hogy kárpótlásul 100 jobbággal, megfelelő birtokadományban részesül. Így kapta meg 1686-ban a füzéri uradalmat és a zálogban lévő Radvány kiválthatási jogát. Az adománylevelén azonban csak Füzér, Komlós, Filkeháza, Pálháza, Vily birtokait sorolta fel, mert Nyíri, Kápolna, Kajata más kézen van „nem tudni mi jusson”, Hollóháza és Mátyásháza elhagyott pusztá. A szepesi kamara értékelése szerint „Füzér lebontott vár falvakkal, becsértéke 34 600 forint”, mert a jobbágy nélküli birtok nem jelentett értéket. (ÉBLE, 1911; FELD-CABELLO, 1980; ÁGOSTON, 1913.)

Károlyi László halála után **Károlyi Sándor** (1668-1743) az örökös. Szatmári főispán, II. Rákóczi Ferenc mezei generálisa (tábornagy), aki 1704-ben Rákóczitól is megkapta Füzért az összes tartozékaival. A szabadságharc alatti tevékenységéért I. József 1710. évi rendelete megbélyegezte, törvényen kívül helyezte és összes birtokát gróf Batthyány Ádám (horvát bán, országbíró) özvegyének adományozta. A szatmári békekötésben végzett tevékenységéért azonban 1711-ben visszakapta birtokait, valamint grófi címet és rangot kapott. A fokozatosan pusztuló uradalmat Károlyi Sándor igyekezett benépesíteni. 1702-ben 5 000 forintért bérbe vette a kamarától Radványt, de a háborús viszonyok és a pestis pusztításai miatt 1715-re „az Füzér völgye nagyobb részint pusztá, mind elment az embere”. Ez is közrejátszott abban, hogy Füzért 9 000, Radványt pedig 5 000 „magyari” forintért zálogba

adta 30 évre, és ettől kezdve 1822-ig rövid megszakításokkal bérlők gazdálkodtak az uradalomban.

Károlyi Ferenc (1705-1758) katona volt, lovassági tábornokként fiatalon elhunyt.

Károlyi Antal (1732-1791) szintén katona, szatmári főispán, a nemesi testőrség kapitánya stb. Felesége a dúsgazdag **Harruckern Jozefa** bárónő, és vele került a Károlyi család kezére a hatalmas békési-csongrádi vagyon. Károlyi Antal már 50 000 forintért adta zálogba a füzéri részt, majd Radvánnyal együtt visszaváltotta.

Károlyi József (1768-1803) békési főispán alig foglalkozott hegyközi birtokaival, özvegye 1810-ben Jankovich Imrének - táblai fiscalis, majd jurium director – adatta bérbe. Kikötötte, hogy az „uradalmat felmérés által hozza rendbe... a birtokot határdombok által különböztesse meg... a közös Alsó-erdőbe hozza be a részarányosítást”. 1822-ben Jankovichtól visszavették a bérletet és ettől kezdve a Károlyiak gazdálkodtak az uradalomban.

Károlyi István (1797-1881) párizsi attasé, Pest vármegye főispánja. Támogatta Széchenyi eszméit, 1830-ban 20 000 forintot adományozott a Magyar Tudományos Akadémia támogatására, az MTA tagja, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnöke, valóságos belső titkos tanácsos stb. 1848-ban 20 mázsa ezüstöt adományozott a haza védelmére, felszerelte a róla elnevezett huszárezredet, ezért többévi fogságra ítélték, 1851-ben 400 000 Ft váltságdíj fejében engedték szabadon.

Birtoklása idején jelentős változások történtek a hegyközi uradalomban. 1826-ban felmérték, majd 1827-ben a három fiútestvér – István, Lajos és György – között felosztották az óriási Károlyi-birtokot. Az egyesített füzéri-radványi – ettől kezdve Radványi-uradalmat Károlyi István kapta, aki azonban Fótton és Budapesten élt. Radványban fiai – **Károlyi Ede** (1821-1879) és **Károlyi Sándor** (1836-1906) – tartózkodtak. Ede irányításával 1857-59 között kiépítették a kastélyt és a parkokat, Sándor élénk közigazdasági tevékenységet fejtett ki – az agráriusok vezetője, a Magyar Gazdaszövetség megalapítója, a Hangya Szövetkezet létrehozója stb. – így nevük gyakran szerepelt a Hegyköz történetével foglalkozó írásokban.

Károlyi István 1841-ben bevezette az arányosítást az addig közösen használt Füzéri Alsó-erdőben, az uradalomé lett 7 835 kat. hold erdő – a mai Kishuta és Nagyhuta területe – és a hat község osztozott 6 675 kat. holdon.

1878-ban elsőszülöttségű hitbizományt alapított, így halála után a birtok az időközben elhunyt elsőszülött Ede fiára, Károlyi Lászlóra szállt.

Károlyi László (1859-1937) örökölte a valóságos belső titkos tanácsosi címet, de a politikai és társadalmi életben alig vett részt. Jó közigazdasági érzékkel az uradalom bővítésével, a gazdálkodás fejlesztésével foglalkozott, 1888-ban megépíttette a kemencepataki erdei vasutat, a 19-20. század fordulóján Lászlótanya és Kőkapu vadászkastélyokat, a hozzájuk vezető „kavicsolt utakkal”. 1893 és 1916 között 913 600 koronáért 7 466 hold erdőt vásárolt Kisbózsva, Regéc, Háromhuta határában. 1923/24-ben megépíttette a Sátoraljaújhely-Füzérkomlós közötti gazdasági vasutat, a pálházi fűrészüzemet. Az 1930-as években elkezdték a füzéri várkáporna és a kaputorony helyreállítását és a füzérradványi kastély szállodává történő átalakítását. Károlyi László jól képzett szakembereket alkalmazott, akiknek irányításával az erdőgazdálkodás egyre szakszerűbbé, a fahasznosítás egyre korszerűbbé, országosan is elismertté vált.

Jelentős változást okozott az erdők területében a trianoni békediktátum, mert az új országhatár következtében 3 300 hold füzéri erdő Csehszlovákiához került. A más területekkel együtt 4 690 holdas elcsatolt erdőbirtokot a Károlyi uradalom bistei (Bysta, Szlovákia) erdőgondnoksá-

ga kezelte az első bécsi döntésig. Lászlótanya 484 hold erdővel 4 éven keresztül cseh megszállás alatt volt, míg 1922-ben a győztes hatalmakat képviselő határmegállapító bizottság visszaadni rendelte.

Číslo: **876**
Szám:

KÁROLYI LADISLAV lesné hospodárstvo, BYŠŤA

Legitimácia – Igazolvány

Károlyi István, Byšta obyvateľ níže vykázanú hmotu
lakos az alábbi erdei terméket

v lese *Styvačok* nadobudol správnou cestou (§ 115. z. čl. XXXI. 1879.)
az erdőrészen jogos úton szerezte

Odpredaného výrobku – Az eladott termék						
Pomenovanie - Megnevezése	Množstvo Mennyisége	Jednotková miera Méret egység	Jednotk. cena Egységára		Úhrnná cena Összértéke	
			Kč	h	Kč	h
<i>Horkos</i>	<i>1</i>		<i>20</i>		<i>20</i>	
					<i>20</i>	
Slovom: <i>horkos</i>					Kč	h.
Szóval: <i>#122 Károlyi</i>						

Na žiadosť sa kolkovaný účet vydá! Kivánatja belyeges nyugta adatik ki!
Táto legitimácia za účel sa používa nemôže! Ezen igazolvány nyugtát nem szolgálhat!

1936-3518.

A bistei erdőgondnokság bizonylata

Károlyi István dr. (1898-1968) 1937-ben lett a hitbizomány haszonélvezője és közigazdász képzettségének megfelelően a vadászat és az idegenforgalom fejlesztésével tovább növelte az uradalom hírnevét és tekintélyét.

A II. világháborút követő földreform során, 1945 áprilisában a hitbizomány minden erdeje, a vasutak, a fűrészüzem, a kastélyok állami tulajdonba kerültek. A Károlyi család azonban 1946-ban is részesedett a kitermelt fa árbevételéből, mert a rendelet megjelenése előtt, 1945. március 2-án Károlyi István szerződést kötött Kántor Elek fakereskedővel.